

PROMEMORIOR FRÅN P/STM
NR 19

ERSÄTTNINGENS OCH UPPGIFTSLÄMNBÖRDANS BETYDELSE FÖR
KVALITETEN I UNDERSÖKNINGARNA OM HUSHÄLLENS UTGIFTER
AV HÅKAN L. LINDSTRÖM

INLEDNING

TILL

Promemorior från P/STM / Statistiska centralbyrån. – Stockholm : Statistiska centralbyrån, 1978-1986. – Nr 1-24.

Efterföljare:

Promemorior från U/STM / Statistiska centralbyrån. – Stockholm : Statistiska centralbyrån, 1986. – Nr 25-28.

R & D report : research, methods, development, U/STM / Statistics Sweden. – Stockholm : Statistiska centralbyrån, 1987. – Nr 29-41.

R & D report : research, methods, development / Statistics Sweden. – Stockholm : Statistiska centralbyrån, 1988-2004. – Nr. 1988:1-2004:2.

Research and development : methodology reports from Statistics Sweden. – Stockholm : Statistiska centralbyrån. – 2006-. – Nr 2006:1-

Promemorior från P/STM 1985:19. Ersättningens och uppgiftslämnarördans betydelse för kvaliteten i undersökningarna om hushållens utgifter / Håkan L. Lindström.
Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2016.

STATISTISKA CENTRALBYRÅN
P/STM
Håkan L. Lindström,

1985-10-22

ERSÄTTNINGENS OCH UPPGIFTLÄMNBÖRDANS BETYDELSE
FÖR KVALITETEN
I UNDERSÖKNINGARNA OM HUSHÅLLENS UTGIFTER.

Innehållsförteckning:

Avsnitt		Sid
1	RAPPORTENS SYFTE OCH INNEHÅLL	2
2	UNDERSÖKNINGSDESIGNEN	3
3	BORTFALLET	5
4	UPPGIFTSLÄMNARBÖRDANS EFFEKT PÅ SVARSNIVÅN	6
5	ERSÄTTNINGENS BETYDELSE	8
5.1	Storlek och förväntade effekter	8
5.2	Effekter på medverkan i provundersökningen 1965	8
5.3	Effekter på medverkan och kvalitet i provundersökningen 1975	9
5.4	Valet av ersättning i Hushållens utgifter 1985	11
5.5	Intervjuarnas syn på ersättningen	11
5.6	Hur påverkar ersättningen?	12
6	FELKÄLLOR VID BOKFÖRING AV UTGIFTER	14
7	FÖRÄNDRINGAR I UTGIFTSNIVÅ MED TIDEN	15
7.1	Allmänt	15
7.2	Variationer i utgiftsnivå i 1951 och 1952 års undersökningar	15
7.3	Variationer i antal köp i 1965 års provundersökning	16
7.4	Variationer i utgiftsnivå i den fullständiga bokföringen i HBU 1969	16
8	SKILLNADER I UTGIFTSNIVÅ VID OLIKA UPPGIFTSLÄMNARBÖRDA	19
8.1	Allmänt	19
8.2	Effekten av förenklad bokföring i HBU 1969	19
8.3	Periodlängdens och bokföringstypens inverkan på antalet bokförda köp i provundersökningen 1976	
8.4	Effekten av förenklad bokföring i HBU 1978 och av bokföringens varaktighet	20
8.5	Produktbokföringens inflytande på antalet köp i provundersökningen 1983.	25
9	TELESKOP - OCH GLÖMSKEEFFEKTER	26
10	VARIATIONERNA I BOKFÖRDA UTGIFTER - SAMMANFATTNING	28
11	NÅGRA INTERNATIONELLA JÄMFÖRELSER	29
12	BEHOVET AV FORTSATT UTVECKLINGSARBETE	30
13	REFERENSER	32

1 RAPPORTENS SYFTE OCH INNEHÅLL

Undersökningar om hushållens utgifter har gjorts i Sverige sedan 1907. Sedan 1958 har det varit ungefär tio år mellan undersökningstillfällena. Från och med 1969 har Utredningsinstitutet vid SCB ansvarat för undersökningarna. Undersökningspopulationen har bestått av alla privat-hushåll utom de äldsta. Man har använt stora sannolikhetsurval och insamlat huvuddelen av utgiftsdata genom att urvalshushållen bokfört. För en översiktlig beskrivning av undersökningarnas historia hänvisas till (13). Undersökningarna har genom åren haft olika benämningar. De senaste har något oegentligt kallats hushållsbudgetundersökningar, vilket förkortas HBU. Som allmän benämning används här utgiftsundersökning, som riktigare beskriver undersökningens inriktning. Den infördes under planeringen av 1985 års undersökning - Hushållens utgifter 1985. Från och med 1985 planerar man att göra undersökningarna vart tredje år

Det långa intervallet mellan undersökningarna innebär att kontinuiteten i arbetet och metodkunnandet är beroende av utförlig dokumentation av tidigare erfarenheter. Kostnaden för insamling och bearbetning av data är jämförelsevis hög och tillåter endast provundersökningar i begränsad skala mellan huvudundersökningarna. Det är därför angeläget att kunna överblicka och sammanfatta erfarenheterna från den tid undersökningarna har haft en huvudsakligen likartad utformning.

I denna rapport görs en översikt av resultaten från alla kända svenska studier sedan 1951, som belyser:

- a. uppgiftslämnarbördans betydelse för svarsnivån
- b. inverkan på svarsnivå och bokföring av ersättning till hushållen
- c. hur nivån på de bokförda utgifterna varierar med den tid ett hushåll bokfört med konstant uppgiftslämnarbörda
- d. hur nivån på de bokförda utgifterna varierar med uppgiftslämnarbördan
- e. glömskeeffekter vid retrospektiva intervjuer

Det antal studier, som genomförts under årens lopp, är såpass stort, att man för undersökningarna av hushållens utgifter har en hygglig kunskap om hur undersökningarnas resultat kan påverkas av förändringar av datainsamlingsmetoderna. De gjorda erfarenheterna torde dock ha en vidare tillämpning eftersom kvalitetsproblemen med all säkerhet är snarlika i andra undersökningar, där data insamlas genom att man låter personer eller hushåll bokföra sina utgifter, inkomster, aktiviteter eller annan verksamhet.

2 UNDERSÖKNINGSDESIGNEN

Undersökningar av hushållens utgifter och/eller konsumtion görs intermittert i alla industriländer och i många u - länder. Resultaten används i nationalräkenskaperna (NR), för bestämning av konsumentprisindex (KPI), inom statistiken för välfärdens fördelning m. m. . Uppläggningsen varierar en hel del mellan olika länder, men normalt strävar man efter att mäta den totala konsumtionen under ett kalenderår och dess fördelning på viktigare aggregat av varor och tjänster i population och redovisningsgrupper.

De svenska undersökningarna mäter utgifter i kosthushållen i riket under ett kalenderår. Data om hushållen samlas in i tre olika moment. I en inledningsintervju fastställer man hushållets sammansättning, boende och gruppstillhörighet efter centrala bakgrundsvariabler. Därefter bokför hushållet sina utgifter under en slumpmässigt vald del av året. Urvalshushållen fördelas på delurval vars bokföringsperioder tillsammans systematiskt täcker undersökningsåret. Avslutningsvis och efter undersökningsårets slut görs en årsintervju eller -enkät, i vilken man frågar om utgifter för ett mindre antal specificerade varor och tjänster. Skälet att ha en särskild årsintervju är att de mera ovanliga utgiftsslagen skulle skattas med alltför låg precision om man bara kunde använda sig av bokföringsdata från en kortare period. I görligaste mån använder man kvitton och liknande som minnesstöd i årsintervjun. Medverkan i undersökningen är frivillig.

Vid i övrigt oförändrade förhållanden ökar precisionen i skattningarna, när bokföringsperioden för hushållen förlängs. En höjning av uppgiftslämnarbördan kan dock få till effekt att undersökningsresultatets kvalitet sänks i två andra avseenden - genom att bortfallet ökar och genom att noggrannheten i de medverkande hushållens bokföring minskar. Ett av de största problemen i undersökningsplaneringen består i att göra den avvägning mellan precisionskrav och andra kvalitetskrav, som ger de tillförlitligaste undersökningsresultaten.

Omfattningen av bokföringen, både i innehåll och omfattning har varit olika i undersökningarna. Skälet till förändringarna är till en del ändrade önskemål från undersökningens användare. Framst är det dock oron för ett försämrat svars klimat efter 1969, som lett till en successiv minskning av uppgiftslämnarbördan i syfte att åtminstone bibehålla svarsnivån.

I den första av de moderna undersökningarna, 1958, varade bokföringen en månad och omfattade då samtliga utgifter under denna tid. Ökade precisionskrav ledde till att man i 1969 års undersökning begärde man att hushållen skulle bokföra alla sina utgifter under en månad och därefter alla utgifter - utom för livsmedel - överstigande 25 kronor under ytterligare två månader. 1978 delades urvalet i två delar, där den ena bokförde alla utgifter, under två veckor (fullständig bokföring - bokföringstyp 1) och det andra utgifter överstigande 50 kronor under fyra veckor (förenklad bokföring - bokföringstyp 2). Livsmedel ingick dock ej i den förenklade bokföringen, vilken ej heller följdes av någon årsintervju. I Hushållens utgifter 1985 återgick man fullständig bokföring för samtliga urvalshushåll av alla utgifter under fyra veckor. Då hade dock bokföringsarbetet förenklats genom att alla livsmedel aggregerades till en post. Av besparings skäl ersattes årsinter-

vjun med en enkät. Eftersom få av de hushåll, som fullföljt bokföringen i de tidigare undersökningarna, har vägrat att delta i årsintervju, väntar man sig inte att denna förändring av uppgiftslämnarbördan skall leda till förhöjt bortfall i detta undersökningsmoment.

Hushållen i utgiftsundersökningarna valdes tidigare från mantalsregistren men har sedan 1969 valts med personmetod. Detta innebär att personer väljs med kända urvalssannolikheter och att urvalet av hushåll kommer att bestå av hushåll som innehåller en (eller någon gång två eller flera) urvalspersoner. Hushållens urvalssannolikhet kan då bestämmas så snart man känner personernas.

Personerna har hittills dragits med lika urvalssannolikheter* från registret över totalbefolkningen. Genom att urvalsfraktionen är låg (ca 0,001) är hushållens urvalssannolikhet proportionell mot det antal hushållsmedlemmar, som är representerade i urvalsramen. Det finns huvudsakligen två statistiska skäl för detta enkla förfarande. För det första blir precisionen bra i skattningar av den totala konsumtionen, så snart hushållets utgifter tenderar att vara proportionella mot antalet medlemmar, vilket gäller för flera slag av utgifter. För det andra erhålls automatiskt en fördelning av urvalet så att god precision erhålls i de viktiga redovisningsgrupperna efter hushållstyp. Metoden har även stora praktiska fördelar genom enkelhet i design och genomförande.

Stratifiering efter hushållstyp har inte visats ge några precisionsvinster. Hushållsinformationen i urvalsramen är begränsad till variabler, som kan genereras ur individuppgifterna. Dessutom är registerhushållet annorlunda definierat än undersökningshushållet, som kan innehålla medlemmar från mer än ett registerhushåll. Ännu ett skäl mot att använda hushåll som urvalsenhet är att hushållens sammansättning kan förändras mellan urvalstillfälle och undersökningstillfälle, vilket medför svårigheter i fältarbetet. När intervjuaren finner ett hushåll med annan sammansättning än vad som uppges i urvalsramen, kan det uppstå betydande svårigheter att bestämma vem som skall ingå i undersökningen och vilken urvalssannolikhet det valda hushållet har.

* Uppdragsfinansierade tilläggsurval har dock gjorts. Dessa bestod av pensionärer 1978 och jordbrukare 1985.

3 BORTFALLET

På grund av den jämförelsevis tunga uppgiftslämnarbördan i bokföringsundersökningar får dessa ofta ett relativt stort bortfall jämfört med SCBs andra urvalsundersökningar bland individer och hushåll. En mindre del av hushållen blir bortfall i årsintervjun efter att ha genomfört bokföringen. Däremot är det mycket ovanligt att ett hushåll inte slutför sin bokföring, när det en gång påbörjat denna. Nivån på det slutliga bortfallet i de tre senaste huvudundersökningarna framgår av tabell 1.

Tabell 1 Fältarbetsresultat i procent av nettourvalet

	1958	1969	1978	
			1	2
Medverkande	86.3	76.0	72.4	80.0
varav med förskjuten period	--	3.3	16.8	14.4
Bortfall	13.7	24.0	27.6	20.0

Siffrorna är inte helt jämförbara. Inga förskjutningar av bokföringen från den för hushållet ursprungligen fastställda perioden tilläts 1958. Bokföringen ersattes dock av intervjuer med ca. en tiondel av de svarande, som icke skulle medverkat i annat fall. Från och med 1969 har hushållen tillåtits förskjuta sin bokföring från den utlottade perioden i de fall de annars skulle vägrat totalt att deltaga. Endast de som deltog i alla moment räknades 1969 som medverkande, medan två procent av urvalet i bokföringstyp 1 1978 räknades med utan att ha deltagit i årsintervjun. (Bokföringstyp 2 1978 hade ingen årsintervju).

De med tiden ökande svårigheterna i fältarbetet, vilka även uppträtt i andra undersökningar, har visat sig dels i växande bortfall, dels i att andelen hushåll, som tillåtits bokföra under annan period än den utlottade, ökat. Därför har en rad studier genomförts i syfte att finna de insamlingsmetoder, som ger högsta möjliga svarsfrekvens. Främst har man undersökt betydelsen av ersättning och förändringar av uppgiftslämnarbördan.

Vid en internationell jämförelse är bortfallsnivån låg i de svenska utgiftsundersökningarna. Bortfallet i motsvarande bokföringsundersökningar i USA, England och de nordiska grannländerna var vid slutet av 1970-talet fem till tio procentenheter högre än i HBU 1969 och i den fullständiga bokföringen i HBU 1978. I Holland, Tyskland och många andra länder är bortfallet betydligt högre.

4 UPPGIFTSLÄMNARBÖRDANS EFFEKT PÅ SVARSNIVÅN

Med uppgiftslämnarbörda menar vi den tid de svarande hushållen måste sätta till och det arbete de måste uträtta för att kunna lämna de uppgifter, som efterfrågas i en undersökning. Dess betydelse för svarsfrekvensen finns belyst i några sammanhang. I HBU 1978 var (jmf. avsnitt 3) bortfallet 7.6 procent lägre i den förenklade fyraveckorsbokföringen än i den fullständiga tvåveckorsbokföringen, som dessutom följdes av en årsintervju¹.

Resultaten är likartade dem som erhöles i en provundersökning 1976, (10). Då testades fem insamlingsmetoder på ett urval om vardera 40 hushåll. Urvalet var regionalt begränsat till östra mellansverige, men designat så att intervjuareffekter och regionala skillnader ej kunde påverka resultaten systematiskt. Bokföringen skedde under veckorna 38-48. Några årsintervjuer förekom ej. Resultatet av provundersökningen redovisas i tabell 2.

Tabell 2 Medverkan vid provundersökningen 1976 (ovägda tal)

Metod	Medverkan		Vägran vid				Oanträffade		Hela urvalet			
	Intervju + bokföring		Alla moment	Fullständig bokföring	Förenklad bokföring	fade		Antal	%	Antal	%	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
(2 + 0)	26	65,0	10	25,0	3	7,5	-	-	1	2,5	40	100
(0 + 4)	31	77,5	8	20,0	-	-	0	0	1	2,5	40	100
(0 + 8)	30	75,0	9	22,5	-	-	0	0	1	2,5	40	100
(2 + 4)	24	60,0	15	37,5	0	0	1	2,5	0	0	40	100
(2 + 8)	24	60,0	14	35,0	0	0	1	2,5	1	2,5	40	100

Första siffran under kolumnen "metod" anger antalet veckor med fullständig bokföring och den andra antalet veckor med förenklad. Liksom i huvudundersökningen 1978 sattes gränsen för den förenklade bokföringen till 50 kronor per utgiftstillfälle.

Den oacceptabelt höga bortfallsprocenten vid alla de tre metoder, som innefattade två veckors fullständig bokföring, visade på nödvändigheten att minska uppgiftslämnarbördan jämfört med HBU 1969 och ledde till att man i 1978 års undersökning beslöt att fördela denna på två delurval.

I en provundersökning 1975 var skillnaden i den ovägda bortfallsfrekvensen vid två respektive fyra veckors fullständig bokföring signifikant och uppgick till 19 procent (38 procent vid två veckor och 57 procent vid fyra) vid i övrigt lika förutsättningar.

¹ Vid en senare genomgång av bokföringshäftena visade det sig att hushållen i den fullständiga bokföringen genomsnittligt hade gjort ungefär nio gånger fler noteringar i bokföringshäftena än hushållen med förenklad bokföring eller 18 gånger fler per vecka.

Resultaten av de tre jämförelserna är helt samstämmiga - en ökad uppgiftslämnarbörda i form av ökad omfattning på bokföringsarbetet ledde till högre bortfall.

Det är dock inte troligt att ens en mycket kraftig reduktion av bokföringsarbetets omfång skulle leda till en radikal minskning av bortfallet. Varken SCBs erfarenheter eller internationella jämförelser ger några egentliga förhoppningar av den arten. Andelen bokförande hushåll har sedan 1958 varierat runt 75 procent av nettourvalet. Möjligen finns det en grupp hushåll, som är obenägen att bokföra alls, oavsett hur mycket man förenklar bokföringsarbetet.

Att en kraftig reduktion av uppgiftslämnarbördan inte automatisk medför en högre svarsnivå framgår av resultaten av två provundersökningar. I en provundersökning 1979 (17) med starkt förenklad bokföring av inkomster och utgifter under en månad blev bortfallet så högt som 40 procent av ett urval om 125 hushåll. Man ansåg dock att det skulle kunna reduceras till ca 25 procent med normal uppföljning. Vid ett experiment bokföring av inkomster och sparande, vilket innebar en betydligt lägre uppgiftslämnarbörda än utgiftsbokföring, blev bortfallet så stort som 45 procent vid fyra veckors bokföring och 72 vid tretton veckors bokföring med 200 urvalshushåll i vardera gruppen (17). Det extremt höga bortfallet ansågss delvis bero på att provundersökningen genomfördes samtidigt med HBU 1978 och att de 400 hushållen var fördelade på 130 intervjuare. Hushållen ansåg sig dessutom icke ha något utbyte av denna bokföring i form av bättre överblick av den egna ekonomin, vilket annars är en av motiven för att delta i en utgiftsundersökning.

5 ERSÄTTNINGENS BETYDELSE

5.1 Storlek och förväntade effekter

I de moderna svenska undersökningarna av hushållens utgifter har kontant ersättning utdelats till de medverkande hushållen. Motivet är att det krävs en större arbetsinsats av urvalshushållen i utgiftsundersökningarna än i de flesta andra undersökningar. Ersättnings storlek har varierat med antalet hushållsmedlemmar, men har genomgående varit av storleksordningen 100 kronor per hushåll.

Ersättningen förväntas ha positiva effekter genom att medverkan ökar och svars kvaliteten förbättras. Genom experimentella undersökningar kan man skaffa sig en uppskattning av inverkan på bortfallsnivån. Om effekten på kvaliteten är positiv kan vara svårare att bedöma. Normalt brukar man dock räkna med att ju fler utgifter och/eller högre utgiftsnivå, som bokförs desto bättre är mätmetoden. Denna uppfattning bygger på antagandet att de flesta felena i uppgiftslämnandet är en följd av glömska eller uttröttnings.

Negativa effekter av ersättningen är att den förbrukar en icke obetydlig del av undersökningens resurser, vilka annars kunde använts till andra kvalitetshöjande åtgärder. Administrationskostnaderna för ersättningen blir lätt betungande genom att ett stort antal utbetalningar skall göras och stor i förhållande till de belopp som betalas ut. Att utbetalningarna görs först efter att hushållen medverkat i alla avsedda moment av undersökningen kan förta en del av deras avsedda effekt.

Undersökningarna skiljer sig genom kontant ersättningen från övriga undersökningar vid SCB i vilka ersättning icke lämnas, annat än i form av statistiska meddelanden och liknande tryckalster.

5.2 Effekter på medverkan i provundersökningen 1965.

I förberedelserna till 1969 års undersökning studerades bland annat effekten av en kontant ersättning, som uppgick till mellan 50 och 80 kronor beroende på hushållets storlek (5). Hushållen ombads att bokföra alla utgifter under en månad. De hushåll, som ej ville bokföra en hel månad, ombads att bokföra åtminstone under en vecka. Ett par av provets huvudresultat återges i tabellerna 3 och 4.

Tabell 3 Effekten av ersättning på svarsnivån.

	Antal an- träffade hushåll	Månads- bokföring		Vecko- bokföring		Månad eller vecka	
		Antal	%	Antal	%	Antal	%
Med ersättning	147	99	67,3	11	7,5	110	74,8
Utan ersättning	145	87	60,0	17	11,7	104	71,7
Samtliga	292	186	63,7	28	9,6	214	73,3

För 14 av de 186 medverkande hushållen var bokföringen ofullständig (bokföring för en eller två personer saknades). Av dessa hade fyra ersättning.

Skillnaden i svarsfrekvens mellan hushåll med ersättning och hushåll utan ersättning är inte signifikant vare sig man enbart räknar med dem som deltar i hela månadsbokföringen eller om man räknar alla dem som

bokfört minst en vecka som medverkande. Påfallande är, att bortfallet minskade med en fjärdedel, då bortfallshushållen erbjöds en förkortning av bokföringsperioden till en vecka. I huvudundersökningen 1969 kunde erbjudandet om kortare bokföringsperiod inte annat än i undantagsfall förmå hushåll, som en gång vägrat, att ändra sig och medverka. Anledningen till att effekten uteblev denna gång troddes vara att svarsnivån var högre i huvudundersökningen och att alternativet med kortare bokföring erbjöds först på ett sent skede av undersökningen, då attityden att vägra hunnit bli stark. I de senare huvudundersökningarna har därför erbjudande om förkortad bokföring icke använts som medel för att höja svarsfrekvensen.

För att belysa hur ersättningen påverkade de svarande hushållens samarbetsvilja, sammanställde man uppgifter om hur snart efter bokföringsens slut, som svarshushållen hade sänt in sina bokföringshäften till SCB.

Tabell 4 Insändningstakt bland svarshushållen

Vecka efter bokföringsperioden då bokföringshäften insändes	Med ersättning	Utan ersättning
	Antal	Antal
1	64	51
2	34	38
3	5	5
4	2	4
5	2	1
6	2	4
7 och senare	1	4

Tabell 4 redovisar tre hushåll fler "utan ersättning" än tabell 3. Skälet är att bokföringen var så bristfällig att dessa måste klassas som bortfall.

Hushåll med ersättning skickade i genomsnitt in sina böcker något snabbare än hushåll utan ersättning. Skillnaderna är små. De är icke signifikantstestade men visar en tendens till större samarbetsvilja bland de ersatta hushållen.

5.3 Effekter på medverkan och kvalitet i provundersökningen 1975

Inför HBU 1978 studerades (9) i ett balanserat experiment hur bortfallsnivå och antal bokförda köp påverkades av ersättning och tre andra experimentella faktorer:

- * två respektive fyra veckors bokföring
- * bokföring med eller utan kvantitetsuppgifter
- * postal utsändning av bokföringshäften och instruktioner eller utdelning av dessa vid besök i hemmet

Kontantersättningen uppgick till ungefär 100 kronor per hushåll. Av de sexton möjliga metodkombinationerna uteslöts två från försöket. Fyra veckors bokföring med kvantitetsuppgifter men utan ersättning ansågs vara en så tung uppgiftslämnarvärda att den skulle leda till en mycket hög bortfallsfrekvens och att det vore slöseri med undersökningens resurser att pröva dessa kombinationer.

Urvalet till provundersökningen omfattade totalt 210 hushåll fördelade med femton på vardera av de fjorton återstående metodkombinationerna. Hushållen i urvalet hade fördelats på intervjuare och metodkombinationer så att intervjuareffekter eliminerades och att teckentest kunde göras. Den ovägda bortfallsprocenten för de testade metodkombinationerna anges i cellerna i tabell 5.

Tabell 5 Bortfallsprocent efter metod, ovägda tal

Period, ersätt- ning	Utdelningsförfarande				Totalt
	Direktutdelning		Postal utdelning		
	Kvanti- tet	Ej kvan- titet	Kvanti- tet	Ej kvan- titet	
4 v med ersättn	¹ 53	² 60	³ 27	⁴ 53	48
4 v utan ersättn	--	⁵ 60	--	⁶ 60	60
2 v med ersättn	⁷ 33	⁸ 33	⁹ 47	¹⁰ 20	33
2 v utan ersättn	¹¹ 40	¹² 53	¹³ 60	¹⁴ 40	48
Totalt	42	52	44	43	46

¹ Enbart metoderna 2 och 4 har i genomsnitt 57 % bortfall
² " 12 och 14 " 47 "
³ " 2, 8 och 12 " 49 "
⁴ " 4, 10 och 14 " 38 "

Med ovägda tal menas att hänsyn ej har tagits till att hushållen har olika urvalssannolikhet.

Vi teckentest, som innebär att man gör parvisa jämförelser av resultaten för hushåll, vilka bokför under samma betingelser utom just i den faktor vars effekt man testar, blev slutsatserna vid tioprocentig testnivå :

- * svarsfrekvens och antal redovisade köp ökade vid ersättning
- * svarsfrekvensen var högre vid tvåveckors bokföring
- * antalet redovisade köp var större då kvantiteten ej behövde bokföras
- * metoden för utdelning påverkade varken svarsfrekvens eller antalet utgifter

Ersättningsens effekt uppmättes till nio procents högre medverkan och 15 procent fler bokförda köp per hushåll (vägda tal). Effekterna är tydliga bland hushåll, som bokförde två veckor men svagare bland dem som bokförde i fyra veckor.

5.4 Valet av ersättning i Hushållens utgifter 1985

Inför 1985 års undersökning måste man av resursskäl försöka minska både på ersättningen till hushållen och kostnaderna för att administrera denna. Beslutsunderlaget erhöles genom att 1983 i en Omnibusundersökning ställa två frågor. I den ena ombads de svarande att ange vilken typ av ersättning, för medverkan i en bokföringsundersökning, som de föredrog för egen räkning och i den andra vilken ersättning de trodde att "folk i allmänhet" skulle föredra. De svarande kunde välja bland de alternativ som anges i tabell 6. Alternativen var värda ungefär lika mycket. Urvalet omfattade 833 personer i åldrarna 18 - 74 år. Det totala bortfallet på frågorna uppgick till 23.0 respektive 22.6 procent.

Tabell 6 Procentuell fördelning efter typ av ersättning

Föredragen ersättning	Föredras för egen del	Föredras av folk i allmänhet
60 kr i kontanter per hushåll	16	26
Två penninglotter per hushåll	28	36
En premieobligation, som lottas bland 10 medverkande hushåll	16	6
Hushållet får sina utgifter uträknade efter bokföringen och jämförda med hushåll som liknar det egna	18	14
Ersättning behövs ej	21	18

Slutsatsen blev att ersättning med penninglotter var den, som uppskattades mest. Den kan dessutom lätt delas ut av intervjuarna och föredrogs därför. Slutligen bestämdes ersättningen i HUT 85 till en penninglott och en miniräknare per medverkande hushåll. Ersättningens sammanlagda värde uppgick till ungefär 100 kronor.

5.5 Intervjuarnas syn på ersättningen

Som komplement till direkta mätningar av skillnader i bortfallsfrekvenser har man vid ett antal tillfällen sammanställt uppgifter om intervjuarnas åsikter om ersättningens betydelse i undersökningarna. Efter 1965 års provundersökning gjorde man en enkät varvid bara något mer än hälften av intervjuarna (54 %) svarade att de trodde att ersättningen varit avgörande för beslutet att delta i åtminstone något av de hushåll de besökt.

Då de intervjuare, som deltog i 1975 års provundersökning tillfrågades, uppgav de, att endast tre procent av hushållen i delurvalet med ersättning påverkats av denna att delta. Frågan, som ställdes till intervjuarna för vart och ett av de hushåll som åtagit sig att bokföra och som skulle få ersättning, löd:

"Tror Du att det faktum att Du kunde erbjuda hushållet en viss ersättning hade någon avgörande betydelse för deras vilja att medverka?"

Tabell 7 Hushåll som medverkar till följd av ersättning, enligt intervjuarens bedömning, ovägda resultat

Svarsalternativ	Antal hushåll	Procentandelen hushåll
Ja	2	3
Nej	68	96
Ej svar	1	1
Totalt	71	100

Det ovägda bortfallet, som utgör grunden för intervjuarnas bedömning var dock 12 procent lägre vid fyra veckors bokföring och 15 procent lägre vid två veckors bokföring vid ersättning än för motsvarande grupper utan ersättning.

Hushållen tog mycket sällan själva tog upp ersättningen till diskussion. Om detta berodde på ointresse, på att de inte förväntade sig ersättning eller på att de informerats om denna redan i ett introduktionsbrev vet man dock ej. Vid en genomgång av de skäl till vägran, som noterats på urvalsblanketterna, fann man inget krav på ersättning.

Under arbetet i intervjuargrupper (13) för att reducera bortfallet i HBU 78 trodde bara en tiondel av de 38 berörda intervjuarna att en höjd ersättning till hushållen skulle vara av stor betydelse för att minska bortfallet. Det måste dock var mycket svårt för dem att göra denna bedömning. Diskussioner med intervjuarna tydde på att det snarare var förekomsten av ersättning än nivån på denna, som var av betydelse.

5.7 Hur påverkar ersättningen?

Man har ingen entydigt kunskap om på vad sätt ersättningen påverkar hushållen. Nivån på ersättningen är så låg att den inte kan ha någon ekonomisk betydelse för särskilt många. Intervjuarnas uppfattning är att det är bara enstaka hushåll som bestämmer sig för att delta för att de erbjuds ersättning. Det finns heller inga indikationer på att hushållen själva begärt ersättning. I en provundersökning 1964 med 35 hushåll noterades att inget av hushållen tagit upp frågan om ersättning (3).

När man ändå vid ersättning fått högre svarsfrekvens i de två provundersökningarna ligger det nära till hands att tro att det snarare är intervjuarna och deras arbetssituation, som påverkats än hushållen i urvalet. Genom att ha något att erbjuda uppträder intervjuarna kanske med större pondus. Ersättningen är möjligen också ett bra inslag i introduktionen och fångar hushållens intresse så länge att intervjuaren får tillfälle att argumentera utförligt för undersökningen. Det är då inte nivån på ersättningen, som är viktig, utan att den finns. Svaren i omnibusundersökningen 1983 tyder dock på att huvuddelen av de svarande fann det naturligt att ta emot ersättning, om den erbjuds. Endast en femtedel ansåg att det var onödigt att ge ersättning.

I en provundersökning, som utförligare redovisas i avsnitt 6 (17), av bokföring av inkomster och sparande hade kontantersättning ingen effekt. Bortfallsfrekvensen var dock extremt hög och effekten av ersättning kunde inte särskiljas från intervjuareffekterna.

Om intervjusvar och bokföring har blivit mer noggranna kan till en del bedömas genom granskning av de enskilda bokföringshäftena. Någon sådan granskning finns dock ej dokumenterad bland de svenska studierna. Mera lättåtkomliga mått på skillnader fås genom att jämföra antalet köp och storleken av de bokförda utgifterna hos en grupp med ersättning och en grupp utan ersättning. Ett större antal bokförda köp och högre utgiftsnivå räknas då vanligen som ett kriterium på högre bokföringskvalitet. Man anser att bristande kvalitet oftare visar sig i försummelse att bokföra än i felaktig bokföring av utgifter, som man ej haft under perioden.

Troligen är det fler av hushållen i urvalet, som påverkas av ersättningen till att göra en bättre bokföring än som påverkas till att delta. I provundersökningen 1975 var det genomsnittliga antalet bokförda utgifter per hushåll 15 procent högre vid ersättning. Detta måste antingen förklaras med att de hushåll som inte skulle medverkat utan ersättning hade nästan dubbelt så hög konsumtion som övriga medverkande hushåll eller - rimligare - att ett större antal utgifter bokfördes också av de hushåll, som skulle medverkat även utan ersättning. Ersättningen har kanske trots det låga värdet den konsekvensen att hushållen känner sig som parter i ett avtal och har ambitionen att uppfylla detta.

En kvalitetshöjning av detta slag är ett väl så starkt argument för att ge ersättning till de medverkande hushållen som en höjning av svarsfrekvensen.

6 FELKÄLLOR VID BOKFÖRING AV UTGIFTER

Felaktigheter i bokföringen kan uppkomma på flera sätt:

- a) ren glömska att bokföra vissa utgifter
- b) felaktig bokföring till följd av missförstånd av anvisningarna
- c) felbedömning av datum för utgiften - om bokföringen icke görs förtidigt kan det inträffa att man felaktigt tar med utgifter från tiden före bokföringsperiodens början (eller efter dess slut) - inteleskopering - eller att man underlåter att bokföra utgifter i tron att de ej gjorts under perioden - utteleskopering
- d) en tendens att bokföra sådana utgifter, som man tycker är lämpliga att visa upp och undertrycka andra. Exempelvis underskattas konsumtionen av alkohol med 50 procent och av tobak med ca 30 procent jämfört med nationalräkenskapernas uppgifter. Bortfallet kan ge ett kraftigt bidrag till storleken hos dessa fel.
- e) trötthetseffekter och bekvämlighet - en medveten underlåtenhet att bokföra för att bespara sig besvär
- f) anpassning av utgifterna då man blir kostnadsmedveten vid bokföringen. Detta är dock inte mätfel i vanlig ordning utan en påverkan av den verklighet man observerar och som inte har någon motsvarighet i den icke samplade delen av populationen.

Hur vart och ett av dessa fel uppträder och hur de samspelar, har man mycket osäker information om. Direkta evalveringar gentemot statistik från andra källor är sällan möjliga eftersom produktions- och försäljningsstatistik inte kan exkludera de köp som görs av företag, kollektivhushåll och av turister från andra länder. Bokföring anses vara den tillförlitligaste mätmetoden och kan därför inte evalveras genom att data insamlas på annat sätt. Mer tillförlitliga mätmetoder skulle förutsätta att intervjuaren var närvarande i långt högre grad i urvalshushållen än vad fallet har varit hittills. Detta skulle troligtvis inte accepteras av hushållen och vore även av kostnadsskäl omöjligt i en provundersökning av tillräcklig storlek för att ge precision i jämförelsen. För en vidare diskussion av mätfelen hänvisas till (8), (12) och (18).

Kunskapen om hur de bokförda utgifterna varierar, då förutsättningarna för datainsamlingen ändras (särskilt vid bokföring) är däremot underbyggd av ett antal studier, vars resultat sammanfattas i kapitel sju och åtta. Implicit ger dessa också information om den ungefärliga storleksordningen på mätfelen, men tillåter tillsvidare inga definitiva slutsatser om felens uppkomst och riktning.

Åtmistone skenbart, är det främst fel av typ e. som belyses i detta avsnitt. Dels visas hur nivån på de bokförda utgifterna varierar med tiden i en grupp som bokför under oförändrade villkor - avsnitt 7.2-4. Detta har, något oegentligt, kallats för trötthetseffekten i de följande avsnitten. Vidare demonstreras skillnader i bokförda utgifter i en grupp då uppgiftslämnarbördan ändras - avsnitt 8.2 och mellan två grupper med olika uppgiftslämnarbörda - avsnitt 8.3-5. Man måste dock vara medveten att de resultat som redovisas säkerligen är influerade även av de övriga felkällorna. Fel huvudsakligen av typ a) och c) studeras i avsnitt 9.

7 FÖRÄNDRINGAR I UTGIFTSNIVÅ MED TIDEN.

7.1 Allmänt

Nedan redovisas tre olika studier av hur antalet utgifter per hushåll och/eller medelutgiften per hushåll har varierat under en bokföringsperiod med samma uppgiftslämnarbörda under hela perioden. En studie av samma feltyp inkluderas också i avsnitt 8.4. Studierna är utformade för att belysa uttrötningseffekter men de skillnader, som uppträder, kan både förklaras av att man bokför för mycket under en period eller för litet under en annan men också på fler sätt. Det framgår således inte om bokföringen är riktigare under någon delperiod än under andra.

7.2 Variationer i utgiftsnivån under 1951 och 1952 års undersökningar

I 1951 och 1952 års huvudundersökningar insamlades uppgifter om livsmedelsutgifter genom två veckors bokföring och om andra utgifter genom årsintervju. 1951 års undersökning var begränsad till landsbygden men 1952 års var riksomfattande. Urvalen var tvåstegs sannolikhetsurval. Urvalen omfattade 723 respektive 685 hushåll med försumbart bortfall i förra fallet och 14 procents bortfall i det senare. Bokföringen var i båda fallen fördelad över en årslång period. En jämförelse av livsmedelsutgifterna under bokföringsveckorna redovisas i (2).

Hur nivån på de bokförda utgifterna förändras från första till andra bokföringsveckan redovisas i tabell 8.

Tabell 8 Bokförda utgifter i kronor för livsmedel per hushåll och vecka

	Vecka		Kvot Andra/Första
	Första	Andra	
1951			
Lantbrukare	110.97	100.59	90.6
Övriga	87.19	81.65	93.3
1952	76.35	69.91	91.6

Antalet bokförande hushåll var exakt detsamma under båda veckorna.

Nedgången under andra veckan är av samma storlek för de tre presenterade fallen - nio, sju och åtta procent. Skillnaden mellan veckorna har också studerats uppdelad på slag av livsmedel i 1952 års undersökning. Förändringen är icke enhetlig utan varierar mellan en 30-procentig minskning och en tioprocentig ökning för enskilda livsmedel. För en tredjedel av de redovisade varorna är förändringen numeriskt mindre än fem procent av utgifterna i första veckan. Utredaren anser att en konsumtionsomläggning kan ha skett, dock utan att motivera skälen för sin åsikt.

7.3 Variationer i antal köp i 1965 års provundersökning.

I 1965 års provundersökning med 186 bokförande hushåll jämförde man antalet gjorda köp och köpsumma under perioderna 8-21 november och 22 november - 5 december (dvs första hälften av bokföringsmånaden mot den andra) i vart och ett av hushållen, (5). Utgifter för många slag av varor och tjänster koncentreras runt löneutbetalningstillfället, som i sin tur ofta ligger nära månadsskiftet. Endast utgifter för mycket regelbunden konsumtion antogs kunna vara oberoende av periodeffekt. Man har som exempel på sådana valt livsmedel och tobak. Den fördelning av antalet hushåll, som återges i tabell 9, är liksom övriga resultat i detta avsnitt ovägda data från urvalet.

Tabell 9 Urvalshushållen efter köpens fördelning under en månads bokföring

Varuslag	Hushåll för vilka antalet köp var:			Inga utgifter
	Störst 8-21/11	Störst 22/11-5/12	Lika stort	
Livsmedel	115	62	8	1
Tobak	64	35	25	42

En signifikant större andel hushåll, som bokförde fler köp under den första perioden, noterades för båda varuslagen vid test på enprocentnivån. De bokförda utgifterna var totalt 2,7 procent lägre för livsmedel och 9,1 procent lägre för tobak under den andra än under den första tvåveckorsperioden. Om en månadsslutseffekt förelåg även för dessa varor, var trötthetseffekterna i bokföringen större än vad tabell 9 visar. Under den senare perioden bokfördes åtta procent färre köp av livsmedel, 11 procent färre köp av tobak och fyra procent fler köp av "övriga varor". De utgifter man bokförde var dock i genomsnitt fem, tre respektive 21 procent högre under den senare perioden. För "övriga varor" är säkerligen kalendereffekten betydande.

Vid granskning av hushållens bokföring fann man starka tecken på uttröttnings effekter i fyra hushåll och hos enstaka medlemmar i fem hushåll. I ytterligare tolv fall fann man att livsmedelsutgifterna var lägre än 80 procent av medelvärdet för samma kategori, enligt 1958 års undersökning uppräknat med konsumentprisindex (KPI). Någon förklaring till hur avvikelserna uppkommit kunde man inte finna.

7.4 Variationer i utgiftsnivå under den fullständiga bokföringen i HBU 1969

I HBU 1969 var urvalet uppdelat på 24 delurval. Vid början och mitten av varje månad inledde ett av delurvalen sin bokföring. Varje hushåll skulle bokföra alla sina utgifter under en månad och därefter under de följande två månaderna enbart de utgifter, som översteg 25 kronor. Under varje halv månad fanns det följaktligen två delurval, som samtidigt gjorde fullständig bokföring - det ena under förra hälften och det andra under senare hälften av sin period av fullständig bokföring.

För analysen delades perioden då hushållens deltog i den fullständiga bokföringen upp i sex delperioder, - dag 1-3 från bokföringens början, dag 4-7 och dag 8 fram till dagen innan nästa delurval startade sin bokföring, respektive dag 1-3 från och med den dag då följande delurval påbörjade sin bokföring etc.. Bokföringsperioderna började den första i varje månad och 15-17 beroende på månadens längd. Analysen gjordes så tidigt att endast de 23 första av de 24 delurvalen var tillgängliga för bearbetning. Delurvalen består i genomsnitt av 130 bokförande hushåll.

För varje delperiod beräknades skattningar av årsgenomsnittet av de totala utgifterna per dag. Endast bokföringsdata från delperioden användes i estimationen. Tabell 10 som sammanfattar resultaten är utformad för att i första hand jämföra resultaten i de delperioder som bygger på samma kalenderdagar, d.v.s. dag 1-3 i första hälften av bokföringsperioden med motsvarande dagar i andra hälften. Dessa jämförelser störs icke av kalendereffekter - t. ex. konsumtionstoppar inför månadsskiften och helger.

Tab 10 Variationer i bokförda utgifter per dag vid en månads fullständig bokföring efter bokföringens varaktighet. Miljoner kronor

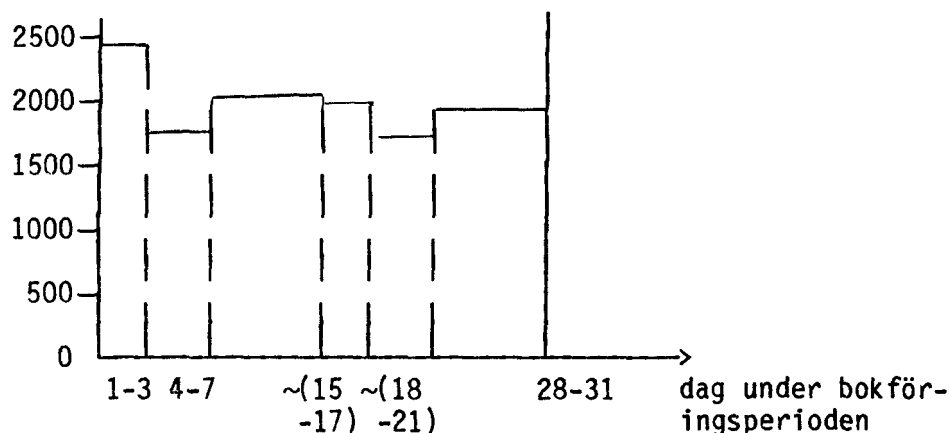
Utgiftens (u) storlek i kronor	Dag	Förra hälften	Senare hälften	Senare/förra
u < 10	1-3	670	590	0.88
	4-7	620	580	0.94
	8-w	577	557	0.97
10 ≤ u < 50	1-3	550	480	0.87
	4-7	460	430	0.93
	8-w	453	452	1.00
50 ≤ u < 500	1-3	780	640	0.82
	4-7	450	390	0.87
	8-w	633	624	0.99
500 ≤ u	1-3	380	290	0.76
	4-7	300	270	0.90
	8-w	413	346	0.84
Alla utgifter	1-3	2400	2000	0.83
	4-7	1800	1700	0.94
	8-w	2077	1979	0.95
	1-w	2073	1901	0.92

w kan vara 15, 16 eller 17. Vid beräkning av dagsgenomsnittet antas perioden 8-w bestå av 8.2 dagar.

Hushållens bokförda utgifter under andra hälften av deras fullständiga bokföring är lägre för varje delperiod. Här uppträder alltså en systematisk effekt, som måste bero på skillnader i rapportering eftersom kalenderdagarna är desamma. Om man skall hänföra skillnaderna till överrapportering under förra hälften av bokföringen eller glömske-

eller trötthetseffekter under senare delen kan ej avgöras. Den största relativa nedgången finns för de dyrare varorna. Detta indikerar ett inslag av överrapportering vid periodens början, eftersom dessa varor torde vara mindre utsatta för trötthetseffekter än dagligvaror¹. Mönstret i utgiftsnivå över hela perioden framgår tydligare av diagrammet nedan.

Utgifter per dag. Miljoner kronor

När man studerar delperioderna inom de två hälfterna av bokföringsperioden är tendenserna desamma. De högsta dagsutgifterna rapporteras under dagarna 1-3. Under dagarna 4-7 är värdet betydligt lägre, varefter det stiger på nytt under dagarna 8-14 men ej till den inledande nivån. Eftersom löneutbetalningstillfällena är koncentrerade runt månads slut och i någon mån kring dess mitt är denna periodicitet i utgifterna inte oväntad. Resultaten kan dock även vara påverkade av variationer i fördelningen av helgdagar. Då genomsnittskonsumtionen räknas per vecka faller den med 12 procent från vecka 1 till vecka 3 men endast med fem procent från vecka 2 till vecka 4.

Direkt jämförbara studier kan inte göras för de följande två huvudundersökningarna. I undersökningen 1978 hade man dels två veckors fullständig bokföring, dels fyra veckors förenklad. 1985 fanns bara fullständig bokföring som varade fyra veckor. Genom att startdatum då kommer att förskjutas från månad till månad kan man inte eliminera kalendereffekten lika väl i analysen. Utöver administrativa fördelar vinner man dock att eventuella samspelseffekter mellan periodicitet i utgifterna och trötthet vid bokföringen minskar i betydelse.

¹ I de slutliga skattningarna ersätts dock bokförda utgifter för vissa specificerade - vanligen dyrare - varor och tjänster med uppgifter om samma konsumtion som inhämtas i årsintervjuerna, varigenom denna typ av svarsvariation inte får fullt genomslag i resultaten.

8 UTGIFTSNIVÅN DÅ UPPGIFTSLÄMNARBÖRDAN ÄNDRAS

8.1 Allmänt

I detta avsnitt presenteras fyra studier av hur variationer i uppgiftslämnarbörda lett till olika nivå på de redovisade utgifterna eller hur förändringar av uppgiftslämnarbördan för ett urval också medfört förändringar av den uppgivna utgiftsnivån. Två av studierna belyser samtidigt trötthetseffekter.

8.2 Effekten av förenklad bokföring i HBU 1969

Under pågående undersökning gjordes en jämförelse av antalet köp som rapporterades i fullständig och förenklad bokföring i HBU 1969, (7). Jämförelsen omfattade perioden 1/2-30/4 och avser skillnader i genomsnittligt antal utgifter i två prisklasser. Skattningarna vägdes med hänsyn till urvalssannolikheterna. Antalet hushåll med fullständig bokföring var ungefär 500 och antalet med förenklad ca 750.

Eftersom det till en del är samma hushåll som svarade för den fullständiga och den förenklade bokföringen i studien är resultaten inte helt lättolkade. Effekten av minskad uppgiftslämnarbörda, som illustreras i tabell 11, är sammanblandad med trötthetseffekter. Med den inverkan, som trötthetseffekterna visat sig ha i andra fall, skulle man vänta sig att skillnaden i utgiftsnivå mellan fullständig och förenklad bokföring skulle ha varit större om den förenklade bokföringen icke hade föregåtts av en månads fullständig.

Tab 11 Genomsnittligt antal utgifter per månad

Bokföringstyp	Prisklass i kronor:		Samtliga utgifter
	25-99	100-	
Fullständig	5.31	1.17	6.48
Förenklad	5.91	1.28	7.19
Förenklad/fullständig	1.11	1.09	1.11

Skillnaderna var ej signifikanta vid tvåsidigt test på femprocentnivån men denna liksom de följande studierna uppvisar fler bokförda utgifter under den förenklade bokföringen. Vid uppdelning på delperioder har den förenklade bokföringen genomgående högre medelvärden, men differenserna varierar i storlek.

8.3 Periodlängdens och bokföringstypens inverkan på antalet bokförda köp i provundersökningen 1976

I provundersökningen 1976 (beskriven i avsnitt 4) jämfördes även antalet köp per hushåll och per person i de olika mätmetoderna och med uppdelning på vilken vecka i ordningen som hushållet bokförde. Resultatet av provet sammanfattas i tabell 12.

Tabell 12 Antal bokförda köp över 50 kr per vecka, exklusive livsmedel, i provundersökningen 1976

Bokförings- vecka (* = månads- skifte för halva urvalet)	Antal köp/hushåll			Antal köp/bokförande person		
	Metod (2+0)	(0+4)	(0+8)	(2+0)	(0+4)	(0+8)
1	2,5	3,0	4,2	1,0	1,6	1,9
2*	4,4*	3,3*	3,5*	1,8*	1,8*	1,6*
3	-	2,4	3,1	-	1,3	1,4
4*	-	3,3*	3,7*	-	1,8*	1,7*
5	-	-	2,7	-	-	1,3
6*	-	-	3,2*	-	-	1,5*
7	-	-	2,2	-	-	1,0
8	-	-	2,6	-	-	1,2
Antal bokförande pers/hushåll	2,4	1,9	2,2			

Undersökningsperioderna för de olika metoderna är delvis överlappande men icke identiska. Jämförelserna störs därför av kalendereffekter. Båda fallen av förenklad bokföring visar fler köp än den fullständiga i den första bokföringsveckan. I andra veckan när halva urvalet bokför i en vecka med månadsskifte är relationerna de omvända. Resultaten är dock ovägda och när man tar hänsyn till hushållsstorlekarna genom att beräkna antalet köp per bokförande person försvinner huvuddelen av skillnaden i vecka två. Resultatet av jämförelsen blir ändå inte helt entydigt. När man däremot ser till hur antalet köp i de veckorna med udda nummer ändras vid den förenklade bokföringen får man en entydig bild. Runt 20 procent färre köp bokförs i tredje veckan än i första. I de följande veckorna bokförs färre köp än i tredje, men antalet minskar inte lika snabbt i fortsättningen. Iakttagelsen ger fog för ett antagande om att kvaliteten i bokföringen försämras successivt om man låter hushållen bokföra under en lång period.

8.4 Effekten av förenklad bokföring i HBU 1978 och av bokföringens varaktighet.

På data från 1978 års undersökning gjordes den hittills mest omfattande studien av hur antalet bokförda poster påverkas av bokföringens omfattning och hur deras antal förändras över tiden vid en given bokföringsmetod, (12). Först jämfördes det genomsnittliga antalet utgifter per hushåll och vecka, som rapporterades i fullständig respektive förenklad bokföring. Jämförelsen omfattade samtliga utgifter av den typ, som skulle redovisas i den förenklade bokföringen. Dess resultat sammanfattas i tabell 13 nedan.

Tabell 13 Kvoter mellan genomsnittliga antalet köp och genomsnittlig utgift per hushåll och vecka i förenklad bokföring och i fullständig bokföring.

VARUGRUPPER	1 ANTAL KÖP	2 KÖP- SUMMA	3 KOLUMN 2/1
2 KLÄDER, SKOR	1,42	1,28	0,90
2.1 Kläder	1,46	1,30	0,89
2.1 Skor	1,30	1,22	0,94
3 BOSTAD	1,05	1,10	1,05
4 INVENTARIER	1,25	1,38	1,10
4.1 Möbler	1,18	1,56	1,32
4.2 Textilier	1,35	1,21	0,90
4.3 Hushållsapparater	1,25	1,41	1,13
4.4 Hushållsartiklar	1,36	1,19	0,88
4.5 Skötsel av hushåll	1,07	1,10	1,03
4.6 Arbetshjälp	1,22	2,69	2,20
5 HÄLSO- OCH SJUKVÅRD	1,10	1,05	0,95
5.1 Medicin	1,27	0,99	0,78
5.2 Medicinsk utrustning	1,35	1,05	0,78
5.3 Läkare	1,03	1,04	1,01
5.4 Sjukhus	1,35	1,34	0,99
6 TRANSPORT	1,01	1,11	1,10
6.1 Inköp	-	-	-
6.2 Drift	1,03	1,23	1,19
6.3 Transporttjänster	1,00	1,03	1,03
6.4 Post, tele	1,01	1,13	1,12
7 FRITID	1,13	1,12	0,99
7.1 Utrustning	1,25	1,27	1,02
7.2 Underhållning	0,99	1,04	1,05
7.3 Böcker, tidningar	1,19	1,07	0,90
7.4 Undervisning	1,04	0,95	0,91
8 DIVERSE	0,97	1,11	1,14
8.1 Personlig hygien	1,19	1,19	1,00
8.2 Övriga varor	1,33	1,27	0,95
8.3 Måltider, hotell	0,68	0,94	1,38
8.4 Finansiella tjänster	1,12	0,52	0,46
8.5 Övriga tjänster	0,95	1,19	1,25
9.1 UTRIKES RESOR	1,44	2,00	1,39
TOTALT	1,19	1,19	1,00

Antalet köp är det ovägda antalet. Köpsumman skattades genom vägning med urvalssannolikheter. Effekten av att ej ta hänsyn till urvalssannolikheterna då värdena i kolumn 1 beräknas är troligen begränsad eftersom täljare och nämnare påverkas på ett likartat sätt i kvoterna i kolumn 1 och 2.

I genomsnitt ökade antalet köp och köpsumman med samma proportioner, men variationen är stor mellan varugrupperna. För "Kläder och skor" ökade köpsumman ca 15 procentenheter mindre än antalet köp. För "Utrikes resor" ökade den ca 50 procentenheter mer. Skattningen av totalkonsumtionen blev 2,9 procent högre när resultaten av den förenklade bokföringen vägdes in, jämfört med när endast den fullständiga användes i estimationen. Mest påverkades "Möbler" där skattningen ökade med 16,1 procent och därefter "Kläder och skor" som ökade med 12,4 procent. I samtliga varugrupper blev skattningen av utgifterna högre då den förenklade bokföringen inkluderades.

Materialet har analyserats vidare genom att de enskilda utgifterna har fördelats på prisklass och bokföringsvecka för de varugrupper, där de största skillnaderna fanns. I den förenklade bokföringen minskade antalet redovisade utgifter vecka för vecka (tabell 14 och 15). Minskningen från första till andra veckan var ungefär dubbelt så stor som mellan de återstående veckorna. Den var störst i de låga prisklasserna. I den fullständiga bokföringen är nedgången från första till andra bokföringsveckan aningen lägre och dess fördelning på prisklasser mindre tydlig. Fördelningarna på prisklasser är relativt stabila över veckorna (tabell 15), men olika för fullständig och förenklad bokföring.

Av tabell 13 framgår att förenklad bokföring har både högre köpsumma och större antal köp av kläder än fullständig bokföring. Tendensen är dock den att man redovisar fler och i genomsnitt billigare köp. För samtliga kläder, för överkläder, blusar och skjortor samt skor, redovisar förenklad bokföring en högre andel bland köpen över 50 kronor som ligger i den lägsta klassen (50-75 kr). Detta kan bero på att man i förenklad bokföring oftare skulle slå ihop köp så att man kommer över 50-kronorsgränsen. Skillnaden i klassen 50-75 kr är 6 procent (fullständig bokföring 30 procent, förenklad bokföring 36 procent) för samtliga kläder. Detta räcker dock inte så långt som förklaring med tanke på att förenklad bokföring noterar 42 procent fler köp totalt.

För möbler och mattor är fortfarande antalet köp högre i förenklad bokföring (1.18), men den genomsnittliga köpsumman är relativt sett ännu högre (1.56) än i fullständig bokföring (tvärtemot kläder - 1.46 respektive 1.30). Man ser dock icke en motsvarande förskjutning på prisklasser möjligen beroende på att köpmönstret är annorlunda än för kläder.

Skillnaderna beror icke på tekniska fel eller enstaka extremt höga värden. Svarandehushållens fördelning efter region och hushållstyp, bortfallet efter hushållsstorlek och huvudmannens ålder samt skälen till förskjutningar av bokföringen visar inte några nämnvärda olikheter mellan de båda delurvalen. Den enda påtagliga skillnaden är att svarsnivån är åtta procent högre i den förenklade bokföringen. För att en så liten grupp skall vara orsak till någon väsentlig del av skillnaden krävs dock konsumtionsnivå hos dess medlemmar som är approximativt tre gånger högre än hos övriga medverkande hushåll.

Det har alltså inte varit möjligt att påvisa någon enskild orsak till att metoderna ger så olika resultat för olika varor. Flera faktorer samverkar antagligen och kan ge olika resultat för olika varugrupper.

Tabell 14 Antalet köp över 50 kr procentuellt fördelat på metod och prisklasser inom bokföringsveckor.

Varor	0 -49	50 -75	76- 100	101 -150	151 -200	201 -	Summa	Metod och vecka	
Över- kläder	0	24	24	22	17	14	100	Fub v 1	
	0	24	24	23	18	12	100	" v 2	
	0	24	24	22	17	13	100	Summa	
	0	29	24	20	15	11	100	Feb v 1	
	0	28	23	21	15	13	100	" v 2	
	0	28	24	20	16	13	100	" v 3	
	0	28	23	20	16	13	100	" v 4	
	0	28	23	20	16	12	100	Summa	
	Blusar och skjortor	0	49	29	16	5	2	100	Fub v 1
		0	44	29	16	8	3	100	" v 2
0		47	29	16	6	2	100	Summa	
0		57	24	13	4	2	100	Feb v 1	
0		58	22	14	4	2	100	" v 2	
0		60	23	10	4	3	100	" v 3	
0		52	27	13	4	4	100	" v 4	
0		57	24	13	4	3	100	Summa	
Skor		0	35	22	18	12	13	100	Fub v 1
		0	36	17	23	13	11	100	" v 2
	0	36	20	20	13	12	100	Summa	
	0	38	19	18	13	12	100	Feb v 1	
	0	38	17	18	12	14	100	" v 2	
	0	41	18	17	12	13	100	" v 3	
	0	33	21	20	12	14	100	" v 4	
	0	38	19	18	12	13	100	Summa	
	Summa kläder	0	30	24	20	14	12	100	Fub v 1
		0	30	23	22	15	10	100	" v 2
0		30	24	21	14	11	100	Summa	
0		37	23	18	12	10	100	Feb v 1	
0		36	22	19	12	11	100	" v 2	
0		37	23	17	12	11	100	" v 3	
0		34	23	19	13	11	100	" v 4	
0		36	23	18	12	11	100	Summa	

	0- 49	50- 100	101 -200	201 -300	301 -500	501 -1000	1001 -	Summa	
Möbler och mattor	0	39	24	13	14	9	2	100	Fub v 1
	0	38	25	11	14	11	1	100	" v 2
	0	38	24	12	14	10	2	100	Summa
	0	38	29	10	11	9	3	100	Feb v 1
	0	34	31	9	13	10	3	100	" v 2
	0	35	29	12	11	9	5	100	" v 3
	0	37	25	11	11	13	4	100	" v 4
	0	36	28	10	11	10	4	100	Summa

Fub = fullständig bokföring
Feb = förenklad bokföring.

Tabell 15 Antalet köp över 50 kr fördelat på metod, prisklasser och bokföringsveckor.

Varor	0 -49	50 -75	76- 100	101 -150	151 -200	201 -	Summa	Metod och vecka	
Över- kläder	0	13	13	12	9	7	54	Fub v 1	
	0	11	11	11	8	5	46	" v 2	
	0	24	24	22	17	13	100	Summa	
	0	9	8	6	5	4	31	Feb v 1	
	0	7	6	5	4	3	25	" v 2	
	0	6	5	5	4	3	23	" v 3	
	0	6	5	4	3	3	21	" v 4	
	0	28	4	20	16	12	100	Summa	
	Blusar och skjortor	0	27	16	9	3	1	55	Fub v 1
		0	20	13	7	3	1	45	" v 2
0		47	29	16	6	2	100	Summa	
0		18	7	4	1	1	31	Feb v 1	
0		15	6	4	1	0	26	" v 2	
0		14	6	2	1	1	24	" v 3	
0		11	5	3	1	1	20	" v 4	
0		57	24	13	4	3	100	Summa	
Skor		0	18	11	9	6	6	52	Fub v 1
		0	18	8	11	6	5	48	" v 1
	0	36	20	20	13	12	100	Summa	
	0	12	6	6	4	4	33	Feb v 1	
	0	10	4	5	3	4	25	" v 2	
	0	9	4	4	3	3	22	" v 3	
	0	7	4	4	3	3	21	" v 4	
	0	38	19	18	12	13	100	Summa	
	Summa kläder	0	16	13	11	7	6	54	Fub v 1
		0	14	11	10	7	5	46	" v 2
0		30	24	21	14	11	100	Summa	
0		12	7	6	4	3	31	Feb v 1	
0		9	5	5	4	3	25	" v 2	
0		8	5	4	4	2	23	" v 3	
0		7	5	4	4	2	21	" v 4	
0		36	23	18	12	11	100	Summa	

	0- 49	50- 100	101 -200	201 -300	301 -500	501 -1000	1001 -	Summa	
Möbler och mattor	0	19	12	6	7	4	1	50	Fub v 1
	0	19	12	6	7	5	1	50	" v 2
	0	38	24	12	14	10	2	100	Summa
	0	12	9	3	3	3	1	31	Feb v 1
	0	8	7	2	3	2	1	23	" v 2
	0	8	6	3	3	2	1	22	" v 3
	0	9	6	3	3	3	1	24	" v 4
	0	36	28	10	11	10	4	100	Summa

8.5 Produktbokföringens inflytande på antalet köp i provundersökningen 1975

Med produktbokföring menas att man bokför i häften, som har förtryckta spalter för olika grupper av utgifter, t.ex. mat, kläder, möbler. Detta kan förbättra resultaten genom att fungera som påminnelse och indelningen kan öka intresset hos deltagarna, då den ger dem en bra överblick över hushållets utgifter. Hur produktbokföring fungerar jämfört med då alla utgifter skulle bokföras i samma spalt och i löande ordning, studerades i 1983 års provundersökning inför Hushållens utgifter 1985 (15).

Urvalet till provundersökningen omfattade 160 hushåll. Dessa fördelades slumpmässigt på fyra delurval, varav ett utförde produktbokföring medan de tre andra hade olika varianter av löpande bokföring. Experimentet var begränsat till Göteborgs och Bohus län, Gävleborgs och Värmlands län. Kriterium på bästa bokföringshäfte var högst antal bokförda köp. Även bortfallsnivåerna studerades men variationerna i dessa låg helt inom ramen för slumpvariationen. Ett sådant resultat var också väntat eftersom det inte borde vara möjligt för hushållen att i förväg uppfatta några skillnader i uppgiftslämnarbräda. Intervjuareffekter randomiserades bort genom att varje intervjuare tilldelades lika många hushåll för varje bokföringstyp. Resultaten återges i tabell 16 fördelade på varugrupp och region.

Tabell 16 Antal köp per hushåll under fyra veckor efter metod.

	Göteborg och Bohus län		Värmlands och Gävleborgs län	
	Produktbokf.	Övriga	Produktbokf.	Övriga
Mat	21,6	23,3	23,8	23,8
Förbr. artiklar	19,5	15,9	16,2	14,9
Sprit o tobak	6,9	5,8	4,7	4,2
Kläder	6,1	6,4	6,7	6,2
Möbler	2,8	1,8	1,8	1,7
Transport	4,3	2,8	4,0	2,5
Fritid	9,3	9,2	9,0	8,6
Övrigt	12,1	13,0	10,9	8,4
TOTALT	82,6	78,1	77,2	70,2
(Totalt per person)	31,8	25,9	27,6	20,9)
Antal hushåll	28	83	26	78

Produktbokföringen gav i båda regionerna fler bokförda utgifter men skillnaden är inte genomgående för alla varugrupper. Den största skillnaden fanns bland "förbrukningsartiklar". Resultaten tolkades som att produktbokföringen, genom att ge minnesstöd, också gav riktigare resultat. Eftersom de genomsnittliga hushållsstorlekarna var mindre i urvalet med produktbokföring, beräknades även antalet köp per person. Även med detta mått var antalet utgifter högre vid produktbokföring. Metoden har dessutom fördelen att instruktioner kan inarbetas i bokföringshäftet och att personanknytning till vissa varor kan markeras på ett enkelt sätt vid produktbokföring. Metoden föredrogs därför i 1985 års huvudundersökning.

Skillnaderna i svarsfrekvens var försumbara. I Göteborgs och Bohus län var svarsfrekvensen 72.5 vid produktbokföring och 70.0 för övriga metoder. I Värmlands och Gävleborgs län var svarsfrekvensen 65.0 procent i båda fallen.

9 TELESKOP - OCH GLÖMSKEEFFEKTER

Teleskopeffekter har endast studerats för retrospektiva intervjuer. Detta gjordes i en provundersökning 1965, (6). Resultaten kan ha intresse vid bedömningen av årsintervjuns tillförlitlighet men har ingen tillämpning på bokföringen, som sedan 1958 använts för den mot provet svarande datainsamlingen i de senare undersökningarna.

Studierna gjordes genom att vid två tillfällen intervjua samma personer om hushållens utgifter under en period. Den första intervjun gjordes i maj och omfattade utgifter under februari, mars och april. Den andra intervjun gjordes i augusti och gällde utgifter under perioden februari-juli. De utgifter som rapporterades i den första intervjun räknades som tillförlitligare och avvikelser från denna, i rapporteringen vid andra intervjutillfället, användes som mått på teleskopering och glömska.

Intervjuer från båda tillfällena fanns för 179 hushåll. Bortfallsnivån är inte framräknad men torde ligga nära 30 procent av det ursprungliga urvalet. Intervjuerna omfattar varor som köps mindre ofta, exempelvis kläder och skor. Livsmedel och andra dagligvaror ingår alltså ej. Uppdelning efter prisklass gjordes enbart för kläder

Tabell 17 Procentuell avvikelse i den senare intervjun från antalet utgifter under samma period enligt den första intervjun.

Utgiftsslag	Förskjutning			Glömda utgifter i april
	Från feb-apr till maj-juli	Från apr till maj-juli	Från apr till feb mars	
Beklädnadsvaror				
Prisklass 1-29 kr	13 (414)	23	10	41 (193)
30-49 kr	13 (223)	17	11	32 (114)
50-99 kr	10 (177)	17	7	26 (87)
över 100 kr	19 (118)	31	13	15 (68)
Totalt	13 (932)	21	10	33 (462)
Övriga varor	7 (134)	18	10	43 (49)
<u>Avgifter</u>	9 (392)	15	17	32 (126)

Inom parantes anges antalet utgifter enligt första intervjun - samma antal gäller för kolumnerna 2 och 3 som för kolumn 4.

Resultaten tillåter inte någon enkel tolkning: Mätningarna från maj har fel av samma typer som de i augusti. Minnesfehlen torde visserligen vara mindre vid en kortare erinringsperiod, men glömskeeffekter i majintervjun kan bidra att dölja ännu större fel i augustiintervjun. Avvikelserna är stora men inte överraskande stora, med hänsyn till vad som visats i liknande studier.

Det dominerande intrycket är en hög procent av glömda köp och en övervikt av förskjutningar framåt i tiden gentemot förskjutningar bakåt i tiden av köp gjorda under perioden. Samtidigt, som glömskeeffekten minskar med växande kostnad har förskjutningar i tiden storst relativ betydelse i den högsta prisklassen. Resultaten visar att retrospektiva intervjuer med lång erinringsperiod är ett mätförfarande med stora felrisker.

För att fungera väl i årsintervjuer måste intervjuandet begränsas till ett antal väl avgränsade och höga utgifter samtidigt som glömskeeffekter reduceras genom att man följer en frågelista och förskjutningseffekter genom att kvitton används som minnesstöd så snart det är möjligt.

10 VARIATIONERNA I BOKFÖRDA UTGIFTER - SAMMANFATTNING

De studier, som här har sammanfattats, har utförts under en jämförelsevis lång period under varierande förutsättningar. Vissa genomgående variationer i bokföringsmönstret uppträder i denna serie av provundersökningar och analyser av huvudundersökningar. Sammanfattningsvis kan man säga att en förändring av formerna för datainsamlingen ofta har lett till en förändring av hushållens sätt att bokföra sina utgifter. Särskilt två slutsatser har fått stöd av upprepade och konsistenta iakttagelser.

För det första minskade antalet redovisade utgifter successivt under bokföringens gång och särskilt snabbt under periodens första del. Flera orsaker spelar in. Troligen är trötthets- och glömskeeffekten viktigast. Man kan dock inte utesluta att överrapportering skett i inledningsskedet av bokföringen eller att resultaten kan vara påverkade av att hushållen i någon utsträckning råkat ange fel datum för sina utgifter.

För det andra innebar en minskning av uppgiftslämnarbördan att fler uppgifter bokfördes för samma utgiftsposter och under jämförbara perioder. Då en del av urvalet under en tid eller urvalet under en del av tiden fick göra förenklad bokföring blev antalet redovisade utgifter högre än antalet utgifter vid fullständig bokföring.

Även i fortsättningen kan förenklad bokföring bli ett nödvändigt hjälpmedel för att nå tillräcklig precision i vissa varugrupper. Skillnaden i resultat genemot fullständig bokföring kan möjligen reduceras. Om urvalshushåll med förenklad bokföring får i uppdrag att bokföra vissa varugrupper utan prisgräns ökar likheterna i uppgiftslämnandet med fullständig bokföring. En liten ökning av antalet poster att bokföra behöver inte verka negativt på kvaliteten.

De olika studierna är hämtade från undersökningar, som gjorts under mycket varierade förutsättningar. I flera fall har urvalen varit jämförelsevis små. Det är därför knappast möjligt att sammanväga deras resultat till något genomsnittligt och allmängiltigt mått på effekternas storlek.

11 NÅGRA INTERNATIONELLA JÄMFÖRELSER

I litteraturen återfinns åtskilliga studier av metodfrågor i undersökningar liknande hushållens utgifter. Många av dessa studier jämför bokföringen med intervju eller intervjuresultat erhållna vid olika längd på erinringsperioden och är därmed främst av indirekt intresse för de svenska tillämpningarna. Många andra resultat är dock jämförbara med dem från de svenska studierna.

Den intresserade hänvisas i första hand till två översiktliga rapporter:

- i. Kemsley, W.F.F., Redpath, R.U. and Holmes, M. (1980) Family Expenditure Handbook. London, Office of Population Censuses and Surveys
- ii. Pearl, R.B. (1979) Reevaluation of the 1972-3 U.S. Consumer Expenditure Survey. Washington, U.S. Department of Commerce, Bureau of the Census, Technical Paper No. 46

Några citat från dessa belyser likheten i resultat med SCBs

"It also appeared that making a payment to record-keepers made a substantial improvement in response rate." (i, sid 64)

".... limiting the coverage of diaries to a single topic (food) has resulted in higher recording." (i, sid 65)

"In an experiment using a four-week record book differences were found between the level of expenditure in the first week and that in the subsequent weeks." (i, sid 64)

"However, most previous experience supports the notion that both cooperation and adequacy of reporting are benefitted by some inducements of this kind." (ii, sid 34) (Appropå ett experiment som inte visade signifikant stora vinster av ersättning.)

"... the most conclusive survey finding was affirmation of the traditional bias found in diary operation, whereby a higher level of expenditures is reported in the earlier as opposed to the later stages of the recordkeeping period." (ii, sid 34).

Ett par exempel på hur skillnader i insamlingsmetod medfört skillnader i resultat presenteras i (12) och (16).

12 BEHOVET AV FORTSATT UTVECKLINGSARBETE

På grund av det långa intervallet mellan de tidigare undersökningarna har metodarbetet inriktats på att skaffa fram beslutsunderlag i olika akuta planeringsfrågor och saknat egentlig kontinuitet. Genom att undersökningarna från och med 1985 planeras att återkomma vart tredje år blir både skälen till och förutsättningarna för ett långsiktigt och genomtänkt metodutvecklingsprogram starkare.

Någon avgörande evalvering av kvaliteten hos utgiftsundersökningarnas resultat har aldrig kunnat göras. I första hand har deras kvalitet diskuterats genom att jämföra slutresultaten av 1969 och 1978 års undersökningar med nationalräkenskaperna för respektive år (10) och (14). Avstämningarna har inte gett några skäl att ifrågasätta undersökningarnas resultat men till följd av definitionsskillnader och olikheter i avgränsning kan skillnader gentemot NRs beräkningar inte användas som exakt mått på mätfel i utgiftsundersökningarna, särskilt som inte heller nationalräkenskapernas resultat kan friskrivs från fel.

Den långa serien av svenska studier, som redovisats här, och vars resultat i huvuddragen överensstämmer med internationella erfarenheter, har resulterat i väl etablerade kunskaper om riktning och storleksordning på de förändringar i undersökningsresultat, som följer, då man ändrar vissa förutsättningar för uppgiftslämnandet. Eftersom större eller mindre förändringar alltid förekommer måste denna typ av studier bedrivas även i fortsättningen. I 1985 års undersökning bör man undersöka trötthetseffekten vid bokföring och se om den ändrats när produktbokföring införts och antalet bokföringsposter, jämfört med tidigare undersökningar, minskat till följd av aggregering av alla livsmedel till en utgiftspost. För att reducera kostnaderna i datainsamlingen ersattes 1985 den traditionella årsintervjun med en enkät, vilket motiverar ett inbyggt experiment för att utvärdera metodbyttets inverkan på resultaten. Det vore också av stort värde att göra lika utformade studier av variationer i bokföringsmönstret i 1969, 1978 och 1985 års undersökningar. Om detta kan genomföras får man långt bättre möjligheter än nu att uppskatta effekternas storlek.

Huvuddelen av de refererade studierna beskriver faktiska skillnader mellan sådana resultat, som erhållits vid olika undersökningsmetoder. Däremot ger de ganska liten kunskap om de djupare skälen till att skillnaderna uppstått och man kan inte med säkerhet avgöra vilka metoder, som ger mest korrekta resultat. Sporadiska försök att intervjua medverkande hushåll om deras arbetssätt och upplevda svårigheter vid bokföringen har inte väsentligt bidragit till någon ny förståelse av felens uppkomst. Endast från provundersökningarna vid 1960-talets mitt finns några mindre studier, där man detaljgranskat de deltagande hushållens bokföring.

För att få mer kunskap av detta slag behöver man kunna studera datainsamlingsprocessen genom intervjuer med de bokförande hushållen och observationer i fältet samt genom rekoncileringsresultat. På grund

av den jämförelsevis tunga uppgiftslämnarbördan, har det inte ansetts möjligt att göra denna typ av studier i huvudundersökningarna, då de kunnat medföra ökat bortfall eller på annat sätt påverkat uppgiftslämnarna negativt. Det har ej heller funnits tid och resurser att närmare studera mätfelen hos de enskilda hushållen i de provundersökningar som kunnat göras. Studier av denna typ är dock angelägna. Det blir både lättare att genomföra och mer meningsfulla om utgiftsuundersökningarna återkommer med kortare intervall än tidigare och om datainsamlingsmetoden inte underkastas några betydande förändringar i framtiden. Förebilder för sådana studier finns i första hand i de amerikanska, kanadensiska och engelska motsvarigheterna till undersökningen Hushållens utgifter. Ett antal sådana studier beskrivs i de två referenser som nämnts i avsnitt 8. Kunskapen om dessa resultat har i görligaste mån utnyttjats i planeringen av de svenska undersökningarna.

13 REFERENSER

- 1 Jonsson, L. (1955) : Några metodprovningar för levnadskostnadsundersökningar. Sociala Meddelanden 1955:2
- 2 Kungl. Socialstyrelsen (1956) : Levnadskostnaderna 1952. SOS.
- 3 Ej angiven författare (1964) : Redovisning från HBU:s provundersökning 22-28 november 1964. SCB, stencil, 1964-12-15.
- 4 Ej angiven författare (1965) : Hushållsbudgetundersökningen 1967 - Redovisning av resultat från provundersökningen i maj 1965 angående hushållens inkomster och sparande. SCB, stencil, 1965-08-10.
- 5 Ej angiven författare (1966) : Undersökning av delmomenten inledningsintervju, bokföring och tremånadersintervju inför nästa hushållsbudgetundersökning. SCB, Stencil, 1966-08-04
- 6 Ej angiven författare (1966) : Undersökning av tillförlitligheten i uppgifter om konsumtionen av vissa varaktiga konsumtionsvaror inhämtade genom intervjuer. SCB, stencil, 1966-08-12.
- 7 Lindkvist, H. (1969) : En jämförelse mellan månads- och tvåmånadsbokföringen i HBU-69. SCB, stencil, 1969-11-21.
- 8 Lindkvist, H. och Lindström, H. (1972) : Teknisk rapport avseende hushållsbudgetundersökningen 1969. SCB stencil, 1972-10-17.
- 9 Kjellgård, P. (1972) : Preliminär beräkning av konsumtionsskattningar i olika perioder av en bokföringsmånad. SCB, stencil, 1972-11-21.
- 10 Lindkvist, H., Lindström, H. och Lyberg, I. (1976): Hushållsbudget undersökningen 1978 - teknisk rapport avseende provundersökningen 1975. SCB, stencil, 1976-02-25.
- 11 Lyberg, I. (1977) : Hushållsbudgetundersökningen 1978 - resursfördelningen på uppgiftsinsamlingsmetoder. SCB, stencil, 1977-07-29.
- 12 Lindkvist, H. och Lindström, H. (1980) : Jämförelse mellan fullständig och förenklad bokföring i HBU 1978. MIHS* 18.
- 13 Lyberg, L. (1980) : Bortfallsarbetet under 1978 års Hushållsbudgetundersökning, MIHS 12.
- 14 Kjellgård, P., Lindkvist, H. och Lindström, H. (1982) : Hushållsbudgetundersökningen 1978 - teknisk rapport. MIHS 26

* MIHS Metodproblem i individ- och hushållsstatistik - intern serie vid I/UI.

- 15 Lindkvist, H. och Lundgren, L. (1984) : Hushållens utgifter - provundersökning hösten 1983. SCB, stencil, 1984-04-13.
- 16 Lindström, H. (1981) : Studier av datakvalitet i undersökningen av privathushållens konsumtion. SCB, Rapport från SCBs forskarkonferens i statistisk metodik - Datakvalitetsproblemen inom ekonomisk analys och ekonomiska modeller, sid 215-228.
- 17 Lundgren, L. (1980) : Ekonomibarometern - utvärdering av projektet "Utveckling av löpande hushållsbudgetstatistik" samt förslag till ny statistik. SCB, Stencil, 1980-04-22.
- 18 Langlet, P. och Wärneryd, B. (1980) : Att fråga - Om frågekonstruktion vid intervju- och enkätundersökningar. SCB/Liber, Stockholm.

Tidigare nummer av Promemorior från P/SIM:

NR

- 1 Bayesianska idéer vid planeringen av sample surveys. Lars Lyberg (1978-11-01)
- 2 Litteraturförteckning över artiklar om kontingenstabeller. Anders Andersson (1978-11-07)
- 3 En presentation av Box-Jenkins metod för analys och prognos av tidsserier. Åke Holmén (1979-12-20)
- 4Handledning i AID-analys. Anders Norberg (1980-10-22)
- 5 Utredning angående statistisk analysverksamhet vid SCB: Slutrapport. P/STM, Analysprojektet (1980-10-31)
- 6 Metoder för evalvering av noggrannheten i SCBs statistik. En översikt. Jörgen Dalén (1981-03-02)
- 7 Effektiva strategier för estimation av förändringar och nivåer vid föränderlig population. Gösta Forsman och Tomas Garås (1982-11-01)
- 8 How large must the sample size be? Nominal confidence levels versus actual coverage probabilities in simple random sampling. Jörgen Dalén (1983-02-14)
- 9 Regression analysis and ratio analysis for domains. A randomization theory approach. Eva Elvers, Carl Erik Särndal, Jan Wretman och Göran Örnberg (1983-06-20)
- 10 Current survey research at Statistics Sweden. Lars Lyberg, Bengt Swensson och Jan Håkan Wretman (1983-09-01)
- 11 Utjämningsmetoder vid nivåkorrigering av tidsserier med tillämpning på nationalräkenskapsdata. Lars-Otto Sjöberg (1984-01-11)
- 12 Regressionsanalys för f d statistikstuderande. Harry Lütjohann (1984-02-01)
- 13 Estimating Gini and Entropy inequality parameters. Fredrik Nygård och Arne Sandström (1985-01-09)
- 14 Income inequality measures based on sample surveys. Fredrik Nygård och Arne Sandström (1985-05-20)
- 15 Granskning och evalvering av surveymodeller, tiden före 1960. Gösta Forsman (1985-05-30)
- 16 Variance estimators of the Gini coefficient - simple random sampling. Arne Sandström, Jan Wretman och Bertil Waldén (Memo, Februari 1985)
- 17 Variance estimators of the Gini coefficient - probability sampling. Arne Sandström, Jan Wretman och Bertil Waldén (1985-07-05)
- 18 Reconciling tables and margins using least-squares. Harry Lütjohann (1985-08-01)

Kvarvarande exemplar av ovanstående promemorior kan rekvireras från
Elseliv Lindfors, P/STM, SCB, 115 81 Stockholm, eller per telefon
08 7834178